

Martin Premk

»LJUDJE SO SPOZNALI PALČKA KOT BANDITA, KATERI JE BIL ZMOŽEN NAPRAVITI VSEGA«

*Nekaj dokumentov o Ivanu Laubiču - Palčku,
zadnjem povojnem »banditu«*

Uvod

Konec druge svetovne vojne v Sloveniji 15. maja 1945 še ni prinesel miru in konec nasilja. Spopadi iz druge svetovne vojne se sicer še vedno bojujejo tudi v nekaterih glavah, vendar se z vsebino človeških glav ukvarjajo druge znatnosti in ne zgodovina. Za zgodovino pa je pomembno dejstvo, da so v Sloveniji tudi po maju 1945 potekali spopadi, ki so bili posledica druge svetovne vojne. Takoj poleti 1945 z 'zaostalimi' skupinami vojakov, ne samo skupinami bivših domobrancev, ki se niso umaknili v tujino, temveč tudi s skupinami ustašev in četnikov, ki so prečkale slovensko ozemlje. V letih od 1946 do 1948 pa je bila Slovenija zaradi svojega zemljepisnega položaja najbolj izpostavljena terorističnim skupinam, ki jih je v Jugoslavijo pošiljal tisti del emigracije, ki se je proti novi Jugoslaviji še hotel boriti z nasiljem. Na Hrvaškem so bile to skupine *križarjev*, ki so jih organizirali tudi s pomočjo Vatikana, v Srbiji pa so delovale skupine *Belih orlov* in druge četniške skupine. V Sloveniji so bile teroristične skupine znane pod imenom *Matjaževa vojska*. Organizirali so jih v *Nacionalnem komiteju Kraljevine Jugoslavije* (NKKJ) v Salzburgu s pomočjo zahodnih obveščevalnih služb. Pri NKKJ-u je delovala tudi *Slovenska armija Vojske Kraljevine Jugoslavije*, kot je bil urad-

ni naziv Matjaževe vojske. V Salzburgu je deloval tudi *Glavni obveščevalni center*, vodja je bil polkovnik Andrej Glušič. Ta center je organiziral še obveščevalne centre v Lipnici, Gradcu, Celovcu, Trstu in Gorici. Poleg pošiljanja oboroženih skupin v Slovenijo so ti obveščevalni centri skušali pridobiti čim več obveščevalnih podatkov iz Slovenije in Jugoslavije, tako vojaških kot podatkov o političnem dogajanju v domovini. Skupine so napadale predstavnike oblasti, ropale kmetijske zadruge in ljudske odbore, napadale pa tudi vojake in miličnike. Te teroristične skupine so v domovini našle podporo pri ljudeh, ki se niso strinjali z novo oblastjo in njenimi ukrepi, z agrarno reformo, nacionalizacijo, prisilnimi odkupi itd.

Oborožene skupine so skušali organizirati tudi iz domačega prebivalstva. Matjaževa vojska je delovala predvsem v Slovenskih Goricah (Skamljičeva skupina), Prekmurju (Šajnovičeva skupina) in na Pohorju (skupina Sernec). Povojna oblast je delovanje takšnih oboroženih skupin imenovala 'banditizem', proti njim se je borila predvsem *Uprava državne varnosti* (UDV), skupaj z *Narodno milico* (NM) in enotami *Korpusa narodne obrambe Jugoslavije* (KNOJ). Delovanje teh skupin jim je v letih 1946–48 uspelo zatreti, dokončno pa so skupine prenehale s svojim delovanjem leta 1949, ko po informbirojevskem

sporu zahodne obveščevalne službe niso več podpirale njihovega delovanja. Za zadnjega po vojni ujetega 'bandita' velja bivši partizan Ivan Laubič - Palček, ki je v taki teroristični skupini deloval v letu 1947. Skupina je bila tega leta tudi razbita, Palček pa je kot kriminallec deloval še do maja 1950, ko je bil ujet.

GROM in Palček

V Celju je spomladi 1946 nastala ilegalna organizacija, ki se je poimenovala GROM (*Gorje razbojnikom - osveta morilcem*). Ustanovil jo je Ivan Satler s Ponikve, bivši podoficir kraljeve jugoslovanske vojske. Med vojno je bil najprej pri *Wehrmannschaftu*, nato skrivač, po vojni pa je bil zaposlen v tovarni EMO Celje in sekretar vaškega odbora OF Spodnja Hudinja. Mesto vodje v organizaciji je kasneje predal, skupaj z vso ustvarjeno organizacijsko mrežo, Albertu Žagarju - 'poročniku Ivanu'. Albert Žagar je bil prav tako bivši podoficir kraljeve jugoslovanske vojske. Med vojno je bil narednik v Nedičevi gospodarski policiji v Srbiji, nato pa je odšel na delo v Nemčijo. Na dopustu je odšel v partizane, od koder je kmalu dezertiral. Konec vojne je dočakal kot poročnik, zadolžen za propagando v četniškem odredu Jožeta Melaherja - Zmagoslava nad Laškim. Že takrat je organiziral obveščevalno mrežo v okolici Laškega in Celja. Ob koncu vojne je v domovini ostal po nalogu četniškega komandanta Jožeta Melaherja - Zmagoslava. 'Poročnik Ivan' je naprej razvijal organizacijo, ki jo je ustanovil Ivan Satler. Njihova organizacija je imela kurirske zveze z Avstrijo, kurir je bil Pepi Šuler. Zbirali so obveščevalne podatke o Jugoslovanski armadi (JA), Narodni milici, UDV, premikih JA in o volitvah ter o 'pritiskih na volilce'. Njihova dejavnost je bilo razširjanje propagande o prihodu kralja Petra II., o 'preobratu', prihodu Angležev in Američanov in o 'skupnih kotlih', ki se ljudem obetajo v komunizmu. Organizacija je za čas 'prevrata' pripravljala svoje župane in vaše oblastnike. Svojo mrežo okoli 40 sodelavcev je imela organizacija v Celju, Šmarju, Štorah, na Telharjah, v Kozjem, Laškem, Podčetrtku in Rogaški Slatini. Njegova organizacija je imela tudi nalogo podpirati oborožene skupine, ki se pojavijo na območju Celja. Zato je bila povezana z roparsko skupino Dušana Mlakarja in Ivana Laubiča - Palčka in ji zagotavljala podporo v hrani, podatkih, skrivališčih. Ta roparska skupina je imela nalogo strahovati, moriti in ropati predvsem predstavnike oblasti in člane KP.

UDV je delovanje organizacije GROM spremljala od sredine leta 1947 in se odločila za aretacije najpomembnejših članov novembra 1948. Aretirali so Ivana Satlerja in njegovo ženo, Alberta Žagarja in ženo, Oskarja Črepinška, tehničnega risarja iz Cinkarne Celje (na njegovem domu so našli načrt in dokumente iz tovarne, razne osebne dokumente, nemške dokumente, Hitlerjeve slike in 'nemoralne slike'). Aretirani so bili še Alojz Tirgušek, zidarski mojster iz Šmarja pri Jelšah, Edvard Plevnik, sin gostilničarja iz Verač, Ferdinand Osojnik, trgovec in posestnik iz Olimja, Ivan Grobeljšek, kmet iz Verač, in Franc Plevčak, mesar in posestnik iz Celja. Ostali sodelavci mreže niso bili aretirani, temveč so ostali na svobodi za potrebe 'vrbovk' pri nadaljnjih preiskavah. Voditelji in glavni sodelavci mreže so bili obsojeni na javni sodni razpravi v Celju.¹

Ivan Satler, Albert Žagar, Oskar Črepinšek in Alojz Tirgušek² so bili obsojeni na smrt z ustrelitvijo, Alojz Tirgušek pa še na zaplembo premoženja.

Edvard Plevnik je bil obsojen na petnajst let prisilnega dela in pet let izgube državljanskih pravic.

Ferdinand Osojnik na deset let prisilnega dela, pet let izgube državljanskih pravic in zaplembo premoženja.

Franc Plevčak je bil obsojen na dvanajst let prisilnega dela, pet let izgube državljanskih pravic in zaplembo premoženja.

¹ Predlog za realizacijo problema Žagar Alberta - Ivana, Pooblaščenstvo UDV za celjsko okoliški okraj, 4. 11. 1948, II 601766; Problem Žagar-Satler, izredno poročilo, Pooblaščenstvo UDV za celjsko okoliški okraj, 19. 11. 1948, II 601772-773; Skupina Satler-Žagar, izredno poročilo, Pooblaščenstvo UDV za celjsko okoliški okraj, 29. 12. 1948, II 601779-780; Ilegalne organizacije, 10. 12. 1948, Co-0012406, ARS III, fond Bande, mapa 11 - Grom, tek. št. 44-47, 50-51, 53-54, 94-97. Fenomeni Palček (in nekaterim drugim ilegalnim skupinam) se je v svoji študiji Sodni procesi na Celjskem 1944 - 1951 (Celje 1995; str. 197-213) posvetil tudi celjski zgodovinar dr. Milko Mikola. Proces proti Palčku in njegovim pajdašem je postavil v kontekst obračunavanja nove oblasti z raznovrstnimi 'motečimi elementi' (trgovci, obrtniki, duhovniki, delavci) ter ob tem preučil ustroj ter delovanje partizanske in povojne justice, razkril pa je tudi zantimive špekulacije o Palčkovih domnevni vlogi 'trojanskega konja'.

² O Tirgušku in njegovem zaporniškem obdobju primi.: Aleksander Žitšek, Strota jaz v zaporu živim; Zgodovina za vse, II, 1995/2, str. 27-37.

Jože Mihelič je bil obsojen na pet let prisilnega dela in tri leta izgube državljskih pravic.

Ivan Grobeljšek je bil obsojen na štiri leta, Antonija Žagar pa na tri leta prisilnega dela, oba na dve leti izgube državljskih pravic.³

V okolici Celja je aprila 1947 začela delovati oborožena skupina, katere voditelja sta bila Dušan Mlakar in Ivan Laubič - Palček. Povezali so se z Albertom Žagarjem - 'poročnikom Ivanom'. Člani skupine so bili še Ciril Marušič, Franc Kukovič in Rudolf Lesjak, občasno so se jim pridružili tudi drugi člani. Skupina je na začetku delovala kot teroristična, ropala je zadruga in krajevne ljudske odbore (KLO) ter strahovala predstavnike oblasti in člane KP. Med ropi so razlašali, da so 'križarska vojska' ali 'borci kralja Petra', da bodo prišle 'čete križarjev s Koroške' ter da bo kmalu prišlo do spremembe oblasti ali intervencije iz tujine, tako da bo spet vladal kralj. Skupina je imela neprestane borbe z NM in varnostnimi službami, junija 1947 je ubila dva miličnika.⁴ Maja 1947 so skušali s strelji iz brzostrelke ubiti Franca Župneka iz Laz pri Dramljah, ker jih je prijavil oblastem. V začetku junija 1947 so napadli hišo aktivista Ferdinanda Kukoviča v Trnovcu pri Celju. Hoteli so ga umoriti, ker pa ga ni bilo doma, so pretepli njegovo svakinjo Marijo Korošec, hišo pa razbili in oropali. V spopadu v vasi Jernej pri Ločah konec julija 1947 so ranili komandirja NM Loče Antona Nemgarja, v tem spopadu sta bila ubita še mizar Franc Mramor in čevljar Pungershek. Ranjenega komandirja NM Antona Nemgarja je potem ubil Dušan Mlakar. Po tem spopadu je bil Dušan Mlakar ubit, skupina razbita, nekaj članov tolpe pa ujetih. Skupina je od aprila do julija 1947 ropala in terorizirala predvsem v okolici Celja, Ivanu Laubiču - Palčku pa so pred sodiščem s pomočjo prič dokazali še 25 napadov in ropov:

»1. dne 9. 4. 1947 v družbi z Mlakar Dušanom vdrl v prostore KLO Sv. Primož, OLO Celje-okolica, kjer sta zažgala odborov arhiv.

2. dne 12. 4. 1947 v družbi z Mlakar Dušanom in Jakše Milanom oborožen s pištolo vdrl v prostore KLO Blagovna, OLO Celje-okolica, od koder so odnesli pisalni stroj, neugotovljeno količino pisarniškega papirja in črnila, del odborovega črnila pa sežgali.

3. v noči od 12. na 13. 4. 1947 v družbi z Dušanom Mlakarjem in Jakše Milanom napadel

posestnico Zidanšek Jožefo v Trnovljah 10, Celje - okolica, od katere so zahtevali žig OF ter ji vzeli 2 pisalna stroja, 4 moške obleke, 2 para moških hlač, 1 ženske zimske hlače, usnjen moški plašč, 1 letni plašč, 2 para ženskih škornjev, moško zapestno uro, 2 velika ročna kovčka, 2 žepni moški uri, 1 uro budilko, 2 prstana, 2 nalična peresa, 2 usnjeni denarnici, več kosov moškega perila ter razne druge predmete in 20 000 din gotovine.

4. dne 19. 4. 1947 v družbi z Mlakar Dušanom odvzel iz hleva Rožičnik Rozalije iz Ožbolta pri Ponikvi 3 mesece staro tele neugotovljene vrednosti iz razloga, ker je bila imenovana članica KPS.

5. dne 24. 4. 1947 skupno z Mlakar Dušanom in Vrečko Antonom vdrl v prostore KLO Št. Jernej, OLO Celje - okolica, odkoder so vzeli pisalni stroj, neugotovljeno število živilskih nakaznic in dinarjev gotovine, odborov arhiv pa sežgali.

6. isti dan napadel skupno z Mlakar Dušanom in Vrečko Antonom na cesti v Hotunjah komandirja in člana pomožne narodne milice in ju razorožil, pri čemur so odvzeli komandirju brzostrelko, pomožnemu miličniku pa puško in pištolo.

7. dne 24. 4. 1947 skupno z Mlakar Dušanom in Vrečko Antonom vdrl v prostore KLO Ponikva, odkoder so vzeli pisalni stroj in eno puško, arhiv pa zažgali.

8. dne 29. 4. 1947 skupno z Mlakar Dušanom, Vrečko Antonom in nekim Vrhovnikom vlomil v poslovalnico KZ Sv. Jakob, OLO Celje - okolica, odkoder so vzeli neugotovljeno število glavnikov, ribjih konzerv, nekaj parov copat, neugotovljeno količino sladkorja in din 12 000 gotovine.

9. v maju 1947 v družbi z Mlakar Dušanom in Vrečko Antonom vdrl v hišo Gaber Neže, domače

³ Glavna obravnava proti organizatorjem družbe GROM, Celjski tednik, št. 7, 12. 2. 1949, str. 3.

⁴ Sodba K316/50 z dne 15. 7. 1950 navaja, da je Palček 15. junija 1947 v Razborju pri Dramljah skupaj z Dušanom Mlakarjem, Cirilom Marušičem in Rudolfom Lesjakom »umiril nekega Slavka in Toneta, o katerih je vedel, da sta varnostna organa in da zasledujeta njihovo oboroženo tolpo, pri čemer je sam ubil enega od imenovanih s strelom iz brzostrelke.« Seznam po vojni ubitih pripadnikov varnostnih služb pa navaja, da je v okolici Dramelj julija 1947 padel miličnik Anton Marš, rojen 9. 6. 1928 v Kameniku pri Šmarju pri Jelšah. Ubit je bil skupaj še z enim miličnikom, ko sta naletela na skupino banditov. Pali nepobeden, Beograd, 1965, str. 323.

pri Klinarju, v Sv. Rozaliji, OLO Celje – okolica, koder so vzeli 2 para moških škornjev, 2 moški obleki, neugotovljeno količino perila, daljnogled in kožuh, pri čemer so se izdajali za člane takozvane 'križarske vojske', napram Gaver Neži pa izjavili, da je njihova hiša komunistična.

10. dne 8. 5. 1947 skupno s Mlakar Dušanom, Marušič Cirilom in sooptoženim Kukovič Francem vdrl v poslovalnico KZ Špitalič, OLO Poljčane ter odvezel večjo količino blaga, čokolade, cigaret in 18 000 din gotovine.

11. istega dne v družbi s pod točko 10 navedenimi člani tolpe vdrl v KLO Špitalič, odkoder so vzeli pisalni stroj, 9. 6. 1947 pa ponovno vdrl v prostore KLO Špitalič, z istimi člani tolpe, od koder so odvezli uradni žig, neugotovljeno vsoto denarja, odborov arhiv pa sežgali.

12. dne 31. 5. 1947 skupno z Mlakar Dušanom, Lesjak Rudolfom, Marušič Cirilom in Golež Jožetom napadel na cesti Dramlje – Konjice Kuret Vladimirja in Cehner Karla ter jima odvezli 15 000 din gotovine, namenjene izplačilu delavcev na državnem posestvu v Št. Juriju pri Celju, pri čemer je obtoženec Kuretu izjavil, da bodo našo državo kmalu zasedli vojaki neke tuje države.

13. neugotovljenega dne v maju 1947 skupaj z Mlakar Dušanom in drugimi člani oborožene tolpe vdrl v poslovalnico KZ Št. Ilj, OLO Celje – okolica in ter odnesli 4 bale blaga, cca 10 parov čevljev, cca 10 000 komadov cigaret, trgovske knjige pa uničili.

14. neugotovljenega dne v mesecu juniju 1947 v družbi z ostalimi člani oborožene tolpe odvezli v hiši Klokočkovnik Rozalije na Tolstem vrhu št. 45 KLO Špitalič nižje navedene predmete, pri čemur so se izdajali za vojsko kralja Petra: Odvezli so: 2 plašča hubertus, 1 suktnjo, 3 žepne ure, več verižic, 4 prstane, zlate ženske uhane, zlato žensko sponko, srebrno zapestnico, kg srebrnega denarja, 14 000 din gotovine, 1 Pancer pištolo, puško Mauser model 24 z večjo količino municije ter večjo količino mesa in pijače.

15. dne 9. 6. 1947 okrog 22. ure vdrl z ostalimi člani tolpe, 6 po številu, v hišo Berce Antona v Špitaliču št. 4, od koder so odnesli pod parolo 'Smrt komunizmu-svoboda veri' 1 lovsko puško z 60 naboji, hubertus plašč, kovček in nekaj perila.

16. dne 24. 6. 1947 odvezel v družbi z drugimi oboroženimi člani tolpe Ledinek Petru iz Kraberk št. 3, OLO Poljčane, lovsko puško z municijo, pribor za polnjenje in čiščenje puške.

17. neugotovljenega dne junija 1947 skupno z Mlakar Dušanom, Marušič Cirilom in Lesjak Rudolfom vdrl v prostore KLO Pristava, OLO Celje – okolica, od koder so vzeli pisalni stroj, vse uradne žige KLO-ja, cca 10 000 din gotovine, odborov arhiv pa sežgali.

18. dne 12. 6. 1947 v družbi z Mlakar Dušanom vdrl v prostore KLO Ljubečna, OLO Celje – okolica, odkoder sta vzela uradne žige, pisalni stroj, arhiv pa zažgala.

19. istega dne odvezel oborožen z brzostrelko, pištolo in bombo iz poslovalnice KZ Ljubečna nad 20 000 din gotovine, ljudem pa govoril, da bo kmalu drugače in da ima njihova tolpa zveze z inozemstvom.

20. v juniju 1947 razorožil skupno z Mlakar Dušanom na cesti v Št. Ilj, OLO Celje – okolica, pripadnika KNOJ-a ter mu odvezla brzostrelko in dve bombi.

21. v juniju 1947 skupaj z Mlakar Dušanom in drugimi člani tolpe ponovno vdrl v poslovalnico KZ Št. Ilj, od koder so vzeli skupno 24 000 din gotovine in ter raznega blaga v vrednosti 80 000 din.

22. v juniju 1947 skupaj z Mlakar Dušanom, Marušič Cirilom in Lesjak Rudolfom vdrl v poslovalnico KZ Št. Rupert, OLO Celje – okolica, od koder so vzeli večjo količino blaga, nogavic, sukanca, cigaret.

23. dne 12. 6. 1947 vdrl z Mlakarjem, Lesjakom in Marušičem v prostore KLO Kalobje, koder so zažgali odborov arhiv, oglasno desko KLO-ja pa razbili.

24. dne 14. 6. 1947 z istimi člani tolpe vdrl v prostore KLO Sv. Štefan ter odvezli cca 23 000 din gotovine.

25. dne 8. 5. 1947 v družbi z nekaterimi člani oborožene tolpe vdrl v hišo Gorišek Matevža v Goričici št. 8, OLO Celje – okolica, ter po vprešanju ali je član KP in zakaj, naperil na njega brzostrelko, nato preiskal stanovanje in odvezel radioaparar, pri odhodu so člani tolpe Gorišku

izjavili, da so nasprotniki današnje oblasti in da bodo oni uredili, da bo to trajalo še par mesecev, ker jim bodo pri tem pomagali vojaki neke tuje države.«⁵

O tem, kako je izgledal eden njihovih napadov v vasi Breze (Št. Rupert) pri Laškem junija 1947, ki ga v sodbi navajajo pod točko 22, se je ohranilo zanimivo poročilo. Pisano je v značilnem 'takratnem' jeziku:

»Poročilo: v noči od 15–16 tega meseca okrog polnoči sta zaslišala Romih Tončka in Rajh Franc, oba iz Sv. Ruperta (Breze), da jih kličejo neznani ljudje, naj jim odprejo, eden od njih je Romih Tončko klical po imenu, nakar je šla Romih Tončka na razburjenje odpret, vstopila sta notri dva neznanca, vprašala ako je Rozika doma /to je hčerka Romiha, katera je učiteljica v Gorici pri Mozirju/ nakar je Tončka odgovorila, da je ni doma. Nato sta rekla, da bosta vzela pisalni stroj, in čigav je, ko je Tončka rekla da je od Rozike, sta rekla da ga vzameta. Na peči je ležal Romih Franc in se je oglašil, da je pisalni stroj moj in naj ga vzamejo. Nato sta rekla zakaj lažeš Romih Francu, ko je Tončka rekla, da je od Rozike. Nakar sta rekla naj bo stroj od kogar hoče mi ga vzamemo. Nakar je Romih Franc prosil, da naj ga pustijo, da ga je s krvavimi žulji prislužil in plačal, nato je eden rekel, da ga on bolje rabi kot pa jaz. Potem je ponovno Romih Franc prosil, da naj ga pusti, da bo on že nekje dobil drugega, da ga nujno rabi. Po nadlegovanju, da naj ga pusti je eden rekel gremo na okrajni odbor po njega. Ko je Romih Franc rekel da radi njega ga lahko tam vzamejo, je neznanec rekel njemu, pa moraš še ti zraven in mi pokazati kje je pisarna. Romih Franc je odgovoril, da zraven ne gre, da sam dobro ve kje je pisarna, potem je Romih Francu zagrozil z brzostrelko da mora iti, nato je Romih rekel da zraven ne gre in da naj rajši vzamejo njegov stroj. Bandit je rekel da zraven mora iti, da ako ne gre mu stolče pisalni stroj in ga ustreliti. Nato mu je bandit nastavljal brzostrelko na prsa ter se izjavil, da je komunist in drži z njimi, da zato nočeš iti, nadaljeval je bandit, da bo vse komuniste postrelil s teboj ured. Nato je prisilil Romih Franca da se je začel opravljalati, med tem časom je morala njima Romih Tončka prinesiti vode, da sta pila. Nakar sta Romih Franca prisilila, da je šel z njima na KLO. Rekla sta, da jima kaže pot do pisarne in da ga nato pustita domov. Ko so odšli od hiše je Romih Franc opazil pred hišo en večji paket, katerega sta pri odhodu pustila pri hiši. Ko so prišli do KLO je Romih

Franc povedal kje je ter hotel iti nazaj, nakar ga nista pustila, rekla sta mu, da mora tam tako dolgo počakati, da gredo skupno nazaj, da ako jih ne počaka da gresta nazaj na dom in tam vse požgeta in postrelita. Nato sta mu odredila prostor za pisarno zunaj. Potem sta tolkla po vratih in zahtevala da se jima odpre. Nakar jima je prišla odpirat žena od Podpečan Vinkota, kateri stanuje v hiši KLO oziroma je hiša njegova. Kmalu nato je prišel tudi sam Podpečan Vinko. Nato sta bandita zahtevala ključ od pisarne, Podpečan je odgovoril da on nima ključev, da ne ve kje so, da je on le administrator, da on nima nobene pravice v pisarni in tudi ne ključev. Potem je rekel bandit odpreti se mora, če ne bosta vlomila. Prišla sta v pisarno, ne ve se ali sta vlomila ali jima je dal ključ. Pri vstopu v pisarno sta zahtevala ključ od blagajne, ter spraševala, kje je denar, da vesta, da ima občina dosti denarja, češ da imata nalogo da pobereta ves denar, da odneseta pisalni stroj in zažgeta vse papirje. Iskal sta denar in ga nista našla, potem sta pretila Podpečanu, da ima on denar skrit, nakar je Podpečan odgovoril: da je denar v banki, da ne smejo imeti denar, bandita sta iskala naprej po vseh predalih in vse razmetala, tudi pošne zadeve, ter se izjavila, da ako denarja ne najdeta, da ga ustrelita. Ko denarja nista našla sta še bolj začela premetavati papirje in nosila ven na cesto, hotela sta metati tudi živilske karte, nato jih je Podpečan prosil, da naj karte pustita, da je to vendar od ljudstva in ne od oblasti, da bo pri tem trpelo ljudstvo, potem sta karte pustila. Vse druge papirje, ki sta jih našla sta znosila na cesto ter da bosta zakurila kres. Razbila sta državni grb in raztrgala Titovo sliko, pobrala žige češ da vzameta tudi pisalne stroje. Potem sta na cesti zažgala papirje, ker je bil veter sta porabila vse svoje vžigalice pa nista mogla zažgati, nakar sta ponovno zahtevala od Podpečana, da jima odpre, ker je že zaprl in zahtevala od njega vžigalice. Potem sta papirje zažgala in nato prišla do Romih Franca, ter mu rekla, da gredo. Med tem časom ko sta se nahajala v KLO je prišel eden še pogledat če se Romih Franc še nahaja tam ali ne. Potem so odšli od tu, odnesli s seboj pisalni stroj in štipaljske. Vrnili so s k Romihu v hišo, ter povpraševali, zakaj dela z komunisti, da bo kmalu preobrat, da bodo oni prevzeli oblast, da oni že vedo zakaj se borijo. Ponovno sta zahtevala vode, razmetavala po tleh orožje, da bodo vse postrelili, če bodo držali

⁵ Sodba K 316/50 Okrožnega sodišča v Ljubljani, Ljubljana, 15. 7. 1950, ARS III, fond Bande, mapa 1– Banda Palček, tek. št. 207–219.

s sedanjo oblastjo, da je Rozika komunistka, zakaj še nismo prišli k pameti, nato so zagrozili, da ako bo kdo od navzočih izdal, da jih pridejo postreliti. Nato sta ob zasmehovanju prisotnih odšla. Vzela sta s seboj paket.

Bandita sta bila: eden bivši partizan po imenu Zvonko, kateri je z časa partizanstva hotel biti prijatelj Romih Rozike, ko se je nahajal v hiši je med navedenim tudi oporekal, da si je Rozika izbrala drugega fanta, da njen zakon itak ne bo veljaven, da bo to vse razveljavljeno. Doma je iz Hruševja pri Sv. Juriju ob južni železnici. Oborožen je bil z brzostrelko, menda nemško M.P. Drugi pa je bil menda tudi en bivši partizan po imenu Palček (isti je bil v zadrugi v Štorah in to v letu 1946 pri Skalenu), oborožen je bil z pištolo Štajerko. Odšla sta v smeri Svetine in to okrog pol 2 ure zjutraj. Prišla sta verjetno iz Bezgovnic, da sta pred večer pri Novaku in mu grozila, da ga bosta ustrelila, ter tudi Mušlin Ivana in Centrih Ivana /javnega tožilca/. Zvonko je bil že v mesecu decembru pri Romihu. Oba sta vojna dezerterja.

Demobilizirani Savšek Alojz, Rajh Franc in Zelič Pepi so ob streljih zbežali, tako je Rajh Franc prišel k Romihu. Obžalovali so, da nimajo orožja, drugače bi jim že pokazali. /potrebno bi bilo, da bi dobili orožje/

Predhodno zvečer predno sta bila pri Romihu in na KLO sta pri Kocmanu Joškotu poslovojni zadrugi in zahtevala, da jima odpre zadrugo, ter sta notri vzela, kar se jima je dopadlo, hotela sta tudi zažgati papirje, a sta jih na prošnjo pustila. Vzela sta predvsem veliko cigaret, to je bilo okoli 10 h, pred hišo sta spustila dva strela»⁶

Po razpadu skupine poleti 1947 je Palček v letih 1948 in 1949 izvedel le nekaj ropov z občasnimi člani skupine. Njegovi napadi so imeli le še roparsko naravo, čeprav se je včasih še izdajal za 'križarsko vojsko'. Po sporu z informbirojem se je nekajkrat izdajal celo za pristaša Sovjetske zveze. Spomladi 1950 je Palček zbral novo skupino, ki je nadaljevala z ropi. Pridružila sta se mu še njegova brata Martin Laubič in Jožef Laubič pa tudi stara člana skupine še iz leta 1947 Franc Trebovc in Franc Kukovič; skupini sta se pridružila tudi nova člana Mihael Stropnik in Franc Verbič. Marca 1950 je skupina oropala KLO Blagovna, Ivan Laubič - Palček je oropal avtomobil, parkiran pred gostilno v Proseniškem. V noči med 18. in 19. marcem je ukradel osem kokoši in prednje

kolo dvokolesa. Aprila so vdrli še v štiri hiše v okolici Celja, grozili, mučili lastnike ter oropali vse vrednejše stvari. Zadnje so 3. 5. 1950 napadli Ano Cerjak, članico KP iz Začreta pri Celju, ji grozili, »sramotili partijo in ljudsko oblast« in ji odnesli denar, 10 kg svinjske masti, dve steklenici olja, perilo, obleke, partijske potrebščine in partijsko izkaznico.⁷

Potem so varnostne službe prišle na sled Palčkovi tolpi in o njegovem prijetju se je ohranilo poročilo:

»Izredno poročilo o realizaciji bande Palček.

Dne 22.5. 1950 se je prijelo bandita Laubič Jožeta, kateri je pri zaslišanju povedal za štiri javke, kje bi se Palček zadrževal. Na podlagi njegove izpovedi smo tekom noči izvršili akcijo in ob tej priliki aretirali cca 20 ljudi. Dalje je bil ob priliki te akcije prijet bandit Kukovič Franc iz Gruše KLO Dramlje, kateri se je nahajal v ilegali od leta 1947. Vsi organi smo pristopili k intenzivnem zaslišanju aretiranih oseb. Vrečar Ivan in mati Palčka sta priznala, da je Palček k njima večkrat prihajal in da se sedaj skriva pri Gaber Alojzu, vulgo Navc Trnovlje. Istega dne smo imeli kontakt z A. Žagarjevo, /sestra od Palčka Zupanc Lenka, pri kateri smo verbouko poglobili/.⁸ Po daljšem zaslišanju je priznala in podatke potrdila, katere je mati od Palčka dala, ter priznala, da se je z njim sestajala večkrat od leta 1947 dalje. Na podlagi navedenih podatkov smo naredili operativni načrt, da se izvrši preko noči akcija pri Gaber Alojzu, kjer se je predvidevalo, da se nahaja Palček. S seboj smo vzeli A. Žagarjevo in 25 organov UDV in oficirjev KNOJ-a. Zvečer ko smo prišli do navedene hiše smo operativni kader zakonspirirali v bližini hiše, A. pa poslali v hišo z legendo, da je bila doma in izvedela, da je njena mati in njen brat aretirana. Dalje, da bi vsled tega rada govorila osebno z bratom Palčkom. A. se je tekom 5 minut vrnila iz hiše in poročala, da se palček nahaja v bližini hiše na njivi, koder je žito. Dalje, da vsako noč pre-

⁶ Poročilo 7641, II600502-504, ARS III, fond Bande, mapa 1 - Banda Palček, tek. št. 29-31. Poročilo je žal brez natančnega datuma in kakršnihkoli oznak.

⁷ Sodba K 316/50 Okrožnega sodišča Ljubljana, Ljubljana, 15. 7. 1950, ARS III, fond Bande, mapa 1 - banda Palček, tek. št. 207-219.

⁸ A. je oznaka za 'agenta'. UDV je člane oboroženih skupin lovila s pomočjo agenturne mreže sodelavcev. Izraz 'verbovati' ali 'vrbovati' (očitno iz srbohrvaščine) pa je pomenil pridobiti nekoga za sodelovanje z varnostnimi službami.

spi zunaj, tekom dneva pa se nahaja na skednu. Ker podatek, ki ga je dala A. ni zadostoval, da bi se na podlagi tega izvedla akcija smo sklenili, da gre A. ponovno v hišo, kjer prespi noč, zjutraj pa pride ob 5 uri na kontakt, ter da zjutraj osebno govori z bratom. Pokvarili smo ji kolo, češ, da zaradi tega ne more domov.

Zjutraj ob 4 uri je A. prišla na kontakt in poročala, da je z bratom Palčkom osebno ogovorila in povedala, da se nahaja v bunkerju, poleg gospodarskega poslopja Gaber Alojza. Odredili smo šest organov za napad na bunker, ostalo pa za obkolitev gospodarskega poslopja. Bunker smo takoj obkolili, nato pa poslali pred njega gospodarja in gospodinjo z nalogo, da pozivata Palčka, da se preda, v nasprotnem slučaju pa likvidiramo vse tri. Palček se pozivu ni odzval, temveč je pričel iz bunkerja streljati s pištolo. Tedaj ko se mu je pištola pokvarila, je pripravil defenzivno bombo. Vprašal je gospodinjo, katera je bila poleg bunkerja, kako je obkoljen in se potem predal. V bunkerju se je našlo 4 radio aparate, 2 pištoli, eno bombo in razni drugi materiali. Pristopili smo k zaslišanju Palčka v cilju, da dobimo seznam ljudi, ki so ga podpirali. Izpovedal je več podpornikov, med drugim tudi za Volavšek Franca iz Gor. Grada, zaposlenega v tovarni emajlirane posode v Celju. On da organizira pobege preko meje, nadalje, da ima zvezo z nekim ing. iz Celja, daljem, da poseduje doma brzostrelko in pištolo. Operativec iz Celja-okolice je takoj odpotoval na pooblaščenstvo Šoštanj z nalogo, da istega aretirajo. Akcija ni uspela usled tega, ker so ga pozvali na KLO, on pa je med tem časom pobegnil. V zvezi s tem se je verbovalo več oseb, vendar se njega do sedaj ni posrečilo izslediti.

Dalje je Palček pri zaslišanju izpovedal, da je leta 1947 sodeloval z bando Mlakar Dušana, katera banda se je kretala na terenu Celje - okolica, kjer je vršila akcije na KLO-je itd. Banda je likvidirala dva organa KNOJ-a in organa NM. Pri umoru sta sodelovala Mlakar Dušan in Palček. Dalje je Palček priznal, da je vse akcije izvedene v letu 1949-50 vršil on in sicer čez 30 izvršenih na KLO-je, člane KP in KZ.

V zvezi s tem problemom je aretiranih 39 oseb. Njihov seznam je razviden iz seznama pripornikov. Dalje je bilo tekom obdelave tega problema verbovanih do 20 oseb, največ na obremenitnem materialu. Osebe smo istočasno navezali na rezidenturo. Tako imamo na sektorju KLO

Dramlje tri rezidenture. Ostala mreža pa je na osebnih kontaktih.

Problem Palčka smo v celoti realizirali in se sedaj nahaja v priporu 5 banditov, dva pa sta bila ubita.

Novica, da je bil Palček ujet je prišla v javnost še isti dan. Ljudstvo to na splošno odobrava in prihajajo ljudje v gruclah na mesto, koder se je nahajal bunker. Osnovna partijska organizacija v Dramljah je takoj sklicala sestanek, kjer so obravnavali glede članov KP, ki so sodelovali s to bando in so iste takoj izključili. Dočim so funkcionarji ljudske oblasti do sedaj živeli v strahu pred 'Palčkom'. Na splošno kakor je bilo že navedeno, vsi ljudje odobravajo ujetje, ker so spoznali 'Palčka' kot bandita, kateri je bil zmožen napraviti vsega. Pojavila se je tudi od strani naših nasprotnikov govorica, da je OZNA poslala na teren provokatorje, katerim je ljudstvo nasedlo in se sedaj vršijo masovne aretacije.

V zvezi s tem smo takoj ukrepali, nekaj ljudi smo aretirali, dalje pa smo o tem obvestili okrajni komite, da stvari uredi.⁹

Kot navaja poročilo, so Palčka takoj po prijetju zasliševali. Opisati je moral svoje početje in delovanje v oboroženi tolpi. Tudi zapisnik o njegovem zaslišanju se je ohranil, spopad z NM v vasi Sv. Jernej pri Poljčanah in smrt Dušana Mlakarja je Palček opisal takole:

»Vseh pet nas je nato šlo do Sv. Jerneja, kjer smo slišali petje in igranje harmonike v kleti hiše KLO-ja, pridružili smo se tudi mi in plesali dve uri. Po razhodu te družbe smo šli z nekaterimi v gostilno pred Sv. Jernejem in tam plesali do polnoči. Ko smo se že začeli razhajati se je nenkrat vnela borba med nami in NM. Koliko je bilo miličnikov in od kod so prišli ne vem, jaz sem samo skočil čez cesto in bežal proti cerkvi. Tja sem bežal zato, ker smo tam imeli nahrbtnike. Streljala sta Marušič in Mlakar, jaz ne, ker sem imel pokvarjeno brzostrelko, kar lahko dokazem, ker je ista še sedaj spravljena v hosti. /in sem jo zamenjal z brzostrelko komandirja NM/. Za menoj sta tekla proti cerkvi Mlakar in Marušič. O Goležu in Lesjaku pa nismo vedeli ničesar. Ker poslednjih dveh ni bilo, je dal Mlakar nalog, da gremo zopet do gostilne pogledat kje sta.

⁹ Izredno poročilo o realizaciji bande 'Palček', 22. 5. 1950, II 600488-489, ARS III, fond Bande, mapa 1 - Banda Palček, tek. št. 24-25.

Tam smo našli /Marušič/ ranjenega komandirja NM, katerega sem jaz obvezal, za kar se mi je komandir zahvalil, poslali smo po zdravnika, če so šli ne vem. Dogovorili smo se, da ranjenega komandirja ne bomo ubili in bili vsi za to, da se ga pusti. S tem se je takrat strinjal tudi Mlakar. Pozneje pa ga je v naši odsotnosti menda na pobudo obsojenega Franca Majeriča iz Dobja pri Slovenskih Konjicah ustrelil. Mi smo vsi še dva dni kasneje debatirali o omenjenem umoru in govorili Mlakarju da ni prav napravil, pač pa smo morali biti tiho. Pisalni stroj, katerega smo pa že preje vzeli na KLO-ju je Mlakar pred gostilno razbil. Ker sta se nam pridružila tudi Golež in pa Lesjak smo vsi skupaj odšli v Zbelavsko goro k srednjemu kmetu Jože Senkarju /obsojen/. 2 dni smo ostali pri omenjenem kmetu, on nas je tudi hranil. Omenjeni kmet nas je peljal do Vili Cenca v isti vasi, kjer smo tudi dobili nekaj piti. Ta pa nas je peljal do tajnice KLO-ja Zbelovo stanujoča Dolga Gora. Šli smo na dom, kjer nismo ničesar pobrali niti je terorizirali, ampak kakor se je videlo jo je hotel Dušan samo nekoliko ostrašiti, na predlog Vili Cenca. Od tam smo šli v hosto od treh zjutraj in spali do 6 ure, ko je padel rafal in smo se razbežali. Bežali smo vsi v eno smer, vendar ko sem prišel do Goleža mi je on rekel, da Dušana ni z nami. Marušič in Lesjak sta bežala kar naprej midva z Goležem pa sva šla nazaj in videla, da je Mlakar mrtev. Kdo je Mlakarja ubil ne vem, mislim pa, da je bila nesreča, ker smo vedno spali v kup z odkočenimi brzostrelkami poleg sebe in tako je Mlakar tudi dobil rafal iz ležeče brzostrelke od kolka čez celo telo in pri glavi ven. Z Goležem sva mu pobrala orožje in denar. Orožje sva nesla k Senkar Jožefu kateri je Mlakarja kasneje tudi pokopal, denar, katerega je bilo okoli 70.000.- din sem zadržal. Od tega sem dal 20.000.- Goležu, 5000 pa kasneje Kukovič Francu. Od tam sva šla k Kukovič Silvestru, povedala kaj se je zgodilo z Mlakarjem, je on predlagal, da gremo tja, kjer smo pustili Dušanoovo orožje. Odšli smo, brzostrelko je vzel Silvester, Kukovič Franc pa je vzel brzostrelko od enega izmed Marušiča ali Lesjaka, kateri jo je tudi na begu pustil. Od tam smo šli spat na senik k Vili Cenc, kjer smo se zadržali celo noč.«¹⁰

Na javnem sojenju pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani so bili člani skupine takole obsojeni:

Ivan Laubič - Palček, rojen 8. 6. 1927 v Sedini pri Celju, v NOV od 23. 6. 1944 do 8. 9. 1945, in Franc Trebovc, rojen 23. 8. 1907 v Trnovcu, sta bila obsojena na smrt z ustrelitvijo in trajno izgu-

bo državljskih pravic, Trebovc še na zaplembo premoženja.

Mihael Stropnik, rojen 1. 8. 1914 v Vojniku, in Franc Verbič, rojen 16. 5. 1924 v Zalogu pri Celju, sta bila obsojena na sedemnajst let prisilnega dela in pet let izgube državljskih pravic.

Franc Kukovič, rojen 1. 9. 1925 v Grušcah, in Jožef Laubič, rojen 14. 3. 1932 v Svetelki, sta bila obsojena prvi na dvajset let prisilnega dela in pet izgube državljskih pravic, drugi na dvanajst let prisilnega dela in tri leta izgube državljskih pravic.

Obsojeni so bili tudi podporniki skupine:

Julijana Gaber, rojena 13. 1. 1909 v Dramljah, je bila obsojena na dvajset let prisilnega dela, pet let izgube državljskih pravic in zaplembo premoženja.

Ivan Cenc, rojen 9. 11. 1927 v Ločah, je bil obsojen na sedemnajst let zavora in pet let izgube državljskih pravic.

Miha Podrgajs, rojen 26. 7. 1920 v Straži, in Miha Zdolšek, rojen 29. 9. 1909 v Dobju, sta bila obsojena na deset let prisilnega dela, tri leta izgube državljskih pravic, Zdolšek pa še na zaplembo premoženja.

Alojz Spolenak, rojen 22. 6. 1907 v Proseniškem, je bil obsojen na enajst let prisilnega dela, tri leta izgube državljskih pravic in zaplembo premoženja, Franc Zidanšek, rojen 27. 1. 1900 v Zalogu, na sedem let prisilnega dela, tri leta izgube državljskih pravic in zaplembo premoženja, Alojz Gaber, rojen 2. 5. 1897 v Cerovcu, na pet let prisilnega dela in dve leti izgube državljskih pravic, Mihael Preložnik, rojen 6. 9. 1898 v Svetelki, pa na dve leti prisilnega dela.¹¹

¹⁰ Zapisnik o zaslišanju Laubič Ivana - Palčka kot osumljenca, 0034433, UDV za Celje - okolica, Celje, 29. 5. 1950, str. 13, ARS III, fond Bande, mapa 1 - banda Palček, tek. št. 159.

¹¹ Sodba K316/50, Okrožno sodišče v Ljubljani, Ljubljana, 15. 7. 1950, ARS III, fond Bande, mapa 1 - Banda Palček, tek. št. 207-219. Konec Palčkovih tolpi, ki je strahovala po celjski okolici, Celjski tednik, št. 29, 22. 7. 1950, str. 1-3.

Zusammenfassung

„DIE MENSCHEN ERKANNTEN PALČEK ALS BANDITEN, DER ZU ALLEM FÄHIG WAR“

*Einige Dokumente über Ivan Laubič – Palček,
den letzten ‚Banditen‘ nach dem Zweiten
Weltkrieg*

Wie auch im übrigen Jugoslawien waren in Slowenien in den Jahren 1945 bis 1949 terroristische Gruppen tätig, die aus dem Ausland Unterstützung erhielten. In Slowenien waren solche Gruppen unter dem Namen ‚*Armee von Matjaž*‘ bekannt. Sie wurden vom Nationalen Komitee des Königreiches Jugoslawien in Salzburg mit Unterstützung westlicher Nachrichtendienste organisiert. Das Komitee in Salzburg versuchte neben bewaffneten Gruppen auch illegale Organisationen in der Heimat zu gründen, die sich auf die Machtübernahme vorbereiten und nachrichtendienstliche Daten sammeln sollten. Eine solche illegale, mit dem Ausland in Kontakt stehende Organisation entstand 1946 in Celje und nannte sich ‚*Gorje razbojnikom – osveta morilcem*‘ (Wehe den Banditen – Rache an den Mördern). Diese Organisation hatte auch die Aufgabe, bewaffnete Gruppen, die in ihrer Umgebung entstanden, zu unterstützen. So stand sie in Kontakt mit einer Gruppe von rund fünf Personen, die in der Gegend von Celje aktiv war. Eines der führenden Mitglieder der Gruppe war der ehemalige Partisan Ivan Laubič – Palček. Die Gruppe verübte 1947 rund um Celje Raubzüge und Angriffe gegen landwirtschaftliche Genossenschaften, die örtlichen Volksausschüsse und einzelne Vertreter des Regimes. Ihre Aktivitäten hatten vor allem politischen Charakter: Sie gaben sich als ‚*Armee von Kreuzrittern*‘ oder ‚*Kämpfer des Königs Peter*‘ aus, lasen den Leuten gegen das neue Regime gerichtete Flugzettel vor und versprachen eine Änderung des Regimes sowie eine ‚*Intervention aus dem Ausland*‘. Die Gruppe war unablässig in Zusammenstöße mit den Sicherheitsdiensten verwickelt und tötete einige Polizisten. Im Sommer 1947 wurde der Führer der Gruppe Dušan Mlakar getötet und einige Mitglieder gefangengenommen. Damit endeten die Aktivitäten der Gruppe. Ivan Laubič – Palček begann sich vor den Behörden zu verstecken. Gelegentlich verübte er noch Raubüberfälle, doch hatten seine Angriffe nur mehr kriminellen Charakter. Im Frühjahr 1950 organisierte Ivan Laubič – Palček eine neue Gruppe von Einbrechern und Räubern, die aber im Mai 1950 gefangen wurde. Ivan Laubič – Palček wurde in einem

Versteck im Dorf Trnovlje bei Celje umzingelt und gefangengenommen. Vor einem Gericht in Ljubljana wurde er im Juli 1950 zum Tod durch Erschießen verurteilt.